

Resimli
TARİH
MECMUASI

TEAVVEMİZİ
ORTADA
DİKİLİDİR

1952, 32. SAYI

32

FERHAT PAŞA

Devlete büyük hizmetleri olan bir kumandandı. İki defa sadrazam olmuştu. Osmanlı tarihindeki birçok emsali gibi hilekâr rakiplerinin entrikalarıyla idam olundu.

Yazan: Reşat Ekrem Koçu

Onaltıncı Asır sonlarının en namlı vezirlerinden biri de, hayatı maceralarla dolu olarak geçen Ferhat Paşa'dır; müverrih Peçevili İbrahim Efendi bu zattan bahsederken "aşlı Arnavut idi ama bir akıllı, metanetli, perhizkâr, edep ve âr sahibi devletli idi" diyor.

Enderun yetiştirmelerinden olup birinci mirahorlukla saray hizmetinde bulunmuş, bir ara yeniçeri ağası olmuş, Rumeli beylerbeyisi olmuş, 1583 te serdarlıkla İran üzerine gönderilmişti. İran harbi yıllardan beri devam edegelmekteydi, devlete çok ağır para ve can kaybına mal oluyordu ve hükümdar Üçüncü Murat, devletin şan ve şerefine lâyük olmak şartıyla sulh yapılmasına taraftardı.

O sıralarda sadrazam olan Siyavuş Paşa ise, ağır mesuliyetli serdarlığı başından atmak için ileriye Rumeli beylerbeyisi Ferhat Paşa'yı sürmüştü ve padişaha paşayı "gayet liyakatli adamdır" diye tavsiye etmişti. Ferhat Paşa, Şark serdarlığında hakikaten muvaffak oldu; âdil ve dürüst hareketleriyle ahalinin hürmet ve itimadını kazandı, bu sayede hudut kalelerini birkaç ay içinde tamir ettirdi. 1584 kışında Erzurum'a çekilmiş olan ordunun erzak ve cephaneye ihtiyaçlarını büyük bir dikkatle takibetti ve baharda da askeri harekâta geçti. Gene bu tarihte Özdemiroğlu Osman Paşa'nın sadrazam olması, ve biraz sonra serdarlıkla bizzat Şark'a gelişi, Ferhat Paşa'nın omuzlarından ağır harb mesuliyetini kaldırdı ve Ferhat Paşa, Özdemiroğlu gibi devrin en şeci ve namlı bir kumandanının maiyetinde değerli bir silâh arkadaşı oldu; az sonra da kubbe vezirliğiyle İstanbul'a çağrıldı. Özdemiroğlu, İran ve Gürcistan'daki çok parlak muvaffakiyetlerinin şan ve şevketi arasında Şark'ta vefat etti. Serdarlık, maiyetindeki değerli kumandanlardan Cıgalazade Yusuf Paşa'ya, sadrazam-

Ferhat Paşa'nın zamanında yapılmış bir portresi

lık da İstanbul'da Hadım Mesih Paşa'ya verildi ve bizzat padişah tarafından Ferhat Paşa, Cıgalazade'nin emrinde tekrar İran seferine memur edildi. Ferhat Paşa'nın ilk büyük muvaffakiyeti, Tebriz üzerine yürüyüp muhasara altında bulunan bu şehri kurtarmak oldu, sonra Gence'yi zaptetti. Cıgalazade'nin himmet ve gayretiyle Nehavend de alındı; İran şahı Abbas sulh talebinde bulundu ve kardeşi oğlu Haydar Mirza'yı, ki on sekiz on dokuz yaşlarında bir genç idi, 1592 yılında Erzurum kışlağında bulunan Ferhat Paşa'ya gönderdi. Ferhat Paşa, bu sulh talebini memnuniyetle karşıladı, Haydar Mirza ile bir mütareke imzaladı ve keyfiyeti, Türk ordusunun bütün birliklerine tamim etti ve kendisi de genç İran prensi ile beraber İstanbul'a doğru yola çıktı. Haydar Mirza, amcası Şah Abbas'ın padişaha hitaben yazdığı dostane bir name ile beraber padişaha takdim edilmek üzere gayet kıymetli hediyeleri hamildi; Haydar Mirza Şah Abbas'ın nuri didesi bir şehzade idi. İstanbul'a gelmesi fevkalâde heyecanla karşılandı, devrin namlı şairi Baki Efendi, bu ziyareti şöyle övüyor:

**Şadımın olsun Acemler, gözlerin aydın yine
Miri haydar, nuri çeşmi Husrevi İran gelür...**

Padişah tarafından pek muhteşem merasimle kabul edilen İranlı prence, devlet erkânı da birbiri arkasından İstanbulun en güzel bahçelerinde ve saraylarında biri diğerini gölgede bırakan ziyafetler çektiler

ve Haydar Mirza'ya altın ve gümüşten kıymetli eşyalar, kıymetli cins atlar, kıymetli hançerler, kılıçlar hediye ederek saltanat şanını yerine getirdiler. Prensi ikna ederek Erzurum'dan İstanbul'a getirmesi, Ferhat Paşa'ya emsalsiz bir şöhret temin etti. İstanbulda, büyük ve küçük, herkesin ağzında Ferhat Paşa'nın adı doluyordu. Prense, ikametgâh olarak İstanbulun en büyük ve mükellef binalarından Vefa meydanında Pertev Paşa sarayı tâyin edilmişti; fakat, müverrihin ifadesiyle "göze gelen" şehzade tâuna tutuldu ve öldü, Eyüpsultan'a defnedilerek üzerine kubbeli bir türbe inşa edildi. Lâkin İranlılar, bir müddet sonra bu türbeye gizlice girerek Haydar Mirza'nın kemiklerini aldılar ve İran'a kaçırdılar. Türbesi o zamandanberi boş durur.

Ferhat Paşa'nın şan ve şöhretini kiskanmalar çoktu, bunların başında da Koca Sinan Paşa bulunuyordu; İstanbul'a döndüğünden az sonra Ferhat Paşa sadrazam oldu, bu yükseliş, Sinan Paşa'yı, Cıgalazade Yusuf Paşa'yı, Ferhat Paşa'nın can düşmanı yaptı. Fakat Ferhat Paşa'nın bu ilk sadrazamlığı çok kısa sürdü, bir küçük vaka, paşanın da küçük bir tedbirsizliği azline sebeb oldu.

Birkaç senedenberi seferler münasebeti ile, bir miktar yeniçeri Erzurumda şehir içinde yerleşmişti; türlü edepsizlikler yapıyorlardı, Erzurumlular sadrazama şikâyetçi gönderdiler. Paşa, bu yeniçerilerin kışlarına gitmeleri için odabaşlarıyla çorbacılarına emir verecek yerde, Erzurum paşasıyla Erzurum kadısına emir yolladı. Yeniçeriler paşanın ve kadının tebliğini dinlemediler; arada kan döküldü. Bunu haber alan İstanbul yeniçerileri, divan günü sarayda çorba içmediler; padişah sebebini sorunca Ferhat Paşa: "Ağalarını istemezlermiş.." diye haber yolladı, yeniçeri ağası azledildi, fakat yeniçeriler çorbayı gene içmediler, bu sefer sadrazamdan şikâyetçi oldukları anlaşıldı, padişah "demek koca sadrazam bana yalan söylemiş!" diyerek Ferhat Paşa'yı azletti. Siyavuş Paşa sadrazam oldu. Bir müddet sonra o da azlolunarak Koca Sinan Paşa sadrazam tâyin edildi.

Meydan, Ferhat Paşa'nın can düşmanına kalmıştı. Koca Sinan Paşa, bu ihtiyar, zengin ve haris vezir, devletin başını yeni bir harb galesine soktu, yeni bir Nemçe seferine başladı.

Ferhat Paşa'nın Şark seferinde kazandığı şöhreti, bir Macaristan seferiyle gölgede bırakmak istiyordu. Harbin açılması için toplanmış olan divanda, Sinan Paşa'ya ilk itiraz eden padişahın hocası müverrih Hoca Sadettin Efendi olmuştu, "Tacüttevarih" müellifi, sadrazama:

— Biliyorsunuz ki ben bir Devleti Ahiyye

tarihi yazıyorum... Zamanımıza kadar geldim, isterim ki eserimi; padişahın bir kulu Acem şahının biraderzadesini alıp getirdi ve Nemçe kiralı iki yıllık vergisini takdim etti sözleriyle bitireyim!

Dedi. Koca Sinan Paşa, Hoca Efendi'ye şu mağrurane cevabı verdi:

— Hoca efendi, eserinizi; padişahın bir kulu Acem şahının biraderzadesini, bir kulu da bizzat Nemçe çasarını tutup getirdi diye yazarak bitirirsiniz!..

Bu yeni harb açıldı, fakat Sinan Paşa, sadece, devletin başına yeni ve uzun galle dolmuş oldu. Sadrazam Sinan Paşa serdarlıkla sefere gittikten bir müddet sonra Ferhat Paşa İstanbulda sadaret kaymakamı tâyin edildi (1595); o sırada padişah Üçüncü Murat öldü, yerine Üçüncü Mehmet geçti, Ferhat Paşa, kolaylıkla yeni padişahın möhrünü alıp tekrar sadrazam oldu, azledilen Sinan Paşa'dan, ölen padişahın möhrü geri alındı ve Sinan Paşa, Malakara'daki çiftliğine sürüldü.

Fakat Ferhat Paşa'nın bu ikinci sadareti de kısa sürdü. Ferhat Paşa, evvelâ, Nemçelilerle birlik olup isyan etmiş bulunan Eflâk voyvodasının üzerine yürüme hazırlanıyordu. Can düşmanları Sinan Paşa ile Cıgalazade Yusuf Paşa ise, İstanbuldaki askere el altından bol bol para dağıtarak vezir aleyhine bir askeri kıyam hazırlıyorlardı. Bir gün, Sadrazam Ferhat Paşa divandan çıkarken yolunu Gence kalesi muhafızlığına tâyin edilmiş binden fazla sipahi oğlanı kesti:

— İsimlerimiz İstanbul'a kaydolunsun, ulûfemizi buradan alalım! dediler.

Sadrazam — Ulûfeniz Gence ve Tebriz hazinesinden verilecektir, padişahın emri böyledir!

Cevabını verdi. Sipahi oğlanları ayak diriyerek edepsizlik edince paşa gazaba geldi:

— Padişahın emrine itaat etmiyenin kendisi kâfirdir, karısı da boş olur! Padişahın emrine muhalefetten sakının!

Dedi. Bu sözler, fesatçıları harekete getirmek için kâfi geldi, bütün İstanbul sipahileri: "Ferhat Paşa bizi kâfir yaptı, karılarımızı boş düşürdü, Ferhat Paşa'nın başı kesilmeyince biz ulûfe almayız!" diye ayaklandılar. Divandan söz dinlemek üzere gönderilen başçavuş ile kapıcılar kevhüdasını taşa tuttular. "Gence sipahi oğlanlarının ulûfesini de buradan verelim" denildi; "iş işten geçti, gayri bize Ferhat Paşa'nın başı lâzımdır" dediler. Kendilerine, devrin büyük şairi ve Rumeli kazaskeri Baki Efendi ile Anadolu Kazaskeri Ebussuutzaade gönderildi, efendileri de dinlemediler.

Ferhat Paşa, divadan padişaha şu mealde bir mektup gönderdi: "Ben padişaha karşı gelen ve itaat etmiyen kâfirdir, dedim. Cümleyi tekfir etmedim. Bu kulunuzun başı gitmekle padişahıma vezir eksik olmaz, fakat bunlar dediklerini yaptırırlarsa sonu kötü gelir. Yeniçeri ağasına emir buyurulsun, yeniçeri kullarınız müsellâh olarak divana gelsinler, sipahiler ve sipahi oğlanları gene itaat etmezlerse silâh ile tedip etsinler, cemiyetlerini dağıtsınlar". Padişah sadrazamın teklifini kabul etti; yeniçeri ağasına lâzım gelen emir verildi, sarayda bulunan yeniçeriler, silâhlarını aldılar; son defa olarak, sadrazam müstesna, kubbe vezirleri sipahilere nasihatçı gitti, sipahiler onları da taşa tuttular; paşadan birinin başı yarıldı, birinin kolu incindi, bunun üzerine yeniçeriye "vur!" emri verildi; "şöyle vurdular dağıttılar ki birinden nam ve nişan kalmadı". Bu ayaklanma meselesi üzerinde azıcık tahkikat yapılınca Sinan Paşa ile Ciğalazade'nin teşvikî eseri olduğu meydana çıktı. Padişah, Sinan Paşa'nın gözlerine mil çekilmesini, Ciğalazadenin de uzak bir yere sürgün edilmesini emretti; Ferhat Paşa bu emri derhal yerine getirmek isterken yakınları mâni oldular: "Bu Devleti Aliyyede vukubulmuş bir şeydir. Padişahlar bunu itiyat edinirlerse nice bigünahın gözüne bu musibet çöpü erişir.. Vebali tarih boyunca sizin boynunuzda kahr" dediler. Sinan Paşa Malkara'da idi, Ciğalazade Şarkî Karahisar'a sürüldü.

Hicri 1003 (1594) senesi şabanının 17 inci günü, Ferhat Paşa orduyu hümayun ile Eflâk seferi niyetine İstanbuldan hareket etti, ikinci vezir İbrahim Paşa İstanbulda sadrazam kaymakamı kaldı; "gayet ayar kişi" idi; "asker Ferhat Paşa'yı sevmeyiz, bu seferin sonu felâkettir" diye padişahı kolayca kandırdı; rivayete bakılırsa zengin Sinan Paşa'nın "birkaç kese kor gibi, gül gibi has ayarlı altıncıklarını" da sandığına atmıştı.

Ferhat Paşa azledildi, Sinan Paşa tekrar sadrazam oldu. Artık, zavallı Ferhat Paşa mahvolmuş demektir. Padişahın möhrünü geri almıya ve kendisini de tevkife memur edilen kapıcılar kethüdasından iki gün evvel Rusçuk'a gelen bir sadık adamının fedakârlığı ile felâketi haber alan Ferhat Paşa, ordudaki kumandanlardan Satırcu Mehmet Paşa'yı çağırır: "Biz azle-

dilmışız" diyerek padişahın möhrünü ve ordu hazinesini teslim etti, kendisi, üç bin kişi kadar tutan kendi kapısı kulu ile geceleyin ordugâhı terketti ve sapa yollardan ilgar ile İstanbul tarafını tuttu. İstanbul'da ise, Sinan Paşa, Ferhat Paşa'nın katline fetva ve ferman almıştı.

Ferhat Paşa'nın idamına değil, azline bile sebep yoktu; fakat haris ihtiyar, şöretini ve iktidarını çekemediği rakibini mahvetmek için iğrenç bir iftiradan da çekinmemişti ve şöyle bir vaka uydurulmuştu:

Ferhat Paşa'ya Tuna yalılarından fer-yatçılar gelmiş:

— Ehil ve ayalımız kâfire esir oldu, avretlerimize ve kızlarımıza meclislerinde kadeh sürdürüyorlar, namus ve gayreti İslâm nerede?

Demişler. Paşa da kızmış:

— Ya! Siz anların avretlerini ve kızlarını esir ettiğiniz hoşça mı idi?!

Demiş. Bunu söylemek küfürdü ve kâfirin cezası da idamdı.

Biçare Ferhat Paşa bir müddet İstranca ormanlarında gizlendi. Oradan nakit ve mücevher nesi varsa valde sultana gönderdi ve şefaata, himaye talebetti. Valde sultan da oğlu Üçüncü Mehmet'ten "günahı affolundu" diye bir hattı hümayun alıp paşaya gönderdi. "Hele bir müddet bahçesinde gizlensin" dedi. Ferhat Paşa da İstanbul civarındaki bahçesine inip gizlendi. Ferhat Paşa'nın "Alamanoğlu" diye bir adamı vardı, onunla İbrahim Paşaya da bir murassa hançer gönderdi, hilekâr İbrahim Paşa da bir hattı hümayun aldı ve "korkmasın, elini kolunu sallayıp çiftliğine gitsin otursun" diye haber yolladı. Ferhat Paşa rahat bir nefes aldı. Yakın ahbabları kendisini ziyarete gelmeye başladılar.

Fakat bir gün seher vakti, karşısında bostancıbaşı Ferhat Ağa'yı görünce, canı boğazına geliverdi:

— Elimde hattı hümayunlar vardır!..

Dedi ise de bostancılara dinletemedi, yakalanıp Yedikule'ye götürüldü; ve akşam üzeri de cellâdın kemendi boynuna geçti.

Böylece Ferhat Paşa'nın masum kanı da bir müvevrihin tâbiriyle "gayet sade dil ve gafil" olan Üçüncü Sultan Mehmed'in altında bir leke olarak kaldı.

İnsanlar babalarından ziyade zamanlarına benzerler. Her şahıs, her kavim muhitinin ve zamanının tesiri altındadır.

"Mehmet Atâ - Hammer mütercimi"